

JE LI I JESENI VREMENSKI PRILOG?

Među vremenskim priložima svoje mjesto imaju i oni koji su nastali okamenjivanjem padežnih oblika odgovarajućih imenica. Ponekad se – kako se to ističe u *Hrvatskoj gramatici* 1997. (t. 759.) – nastanak takvih likova mora tumačiti uspoređivanjem sa starijim ili dijalekatnim hrvatskim oblicima ili s oblicima u drugim slavenskim jezicima. Takav se padežni oblik naziva obamrlim, i on je – kako se veli u *Slavenskoj poredbenoj gramatici* Stjepana Ivšića (Zagreb, 1970., 330.) – često u starijem obliku, kao *ljeti, zimi, kradom, gore* i drugi.

U današnjem hrvatskom književnom jeziku imamo takve stare okamenjene besprijedložne lokative u vremenskim priložima *ljeti, zimi* (i još nekima) – u čemu su dakle prahrvatski i praslavenski lokativni oblici **lētē, *zimē*. Prvi je očito različit od današnjega lokativa (*u*) *ljetu*, za drugi bi pak postojala razlika u naglasku: prilog je *zīmi*, a lokativni oblik (*u*) *zimi* (no vjerojatno u mnogih govornika nema takva razlikovanja).

Primjeri za vremenske priloge *zimi* i *ljeti* veoma su mnogobrojni – no zanimljivo je kako je s mogućim odgovarajućim priložima za proljeće i jesen.

Riječi za proljeće u nas ima više: *pramaljet, pramaljeto, pramaljeće, proljet ž., proljeto* i dr. – što u govorima, što u književnosti, što u prošlosti bližoj i daljoj, a što i danas, ali sve stilski obilježene jer je stilski neobilježena samo riječ *proljeće*. U Akademijinu velikom povijesnom rječniku nema primjera za odgovarajuće priloge koji bi nastali od besprijedložnoga lokativa takvih imenica. I inače su pak rijetki. Prvi, *proljeti*, s početka je našega stoljeća:

*Proljeti, kad okopni snijeg pod traci-
ma sunca, sele se stanovnici na kraj sela.*
Mato Hanžeković, *Sa zlatnih polja*, Zagreb, 1910. /pretisak Vinkovci 1994./, 131. – Pjevač Tadija.

U *Rječniku hrvatskoga književnog jezika od Preporoda do I. G. Kovačića* Julija Benešića, sv. 11., Zagreb, 1990., dan je također Hanžekovićev primjer, bez točne naznake izvora:

*Pa kad proljeti zabehari, onda stari si-
vi konak kao da stoji na orijaškoj hrpi
cvijeća.*

Taj je prilog načinjen po uzoru na *ljeti* ili izravnim popriloženjem imenice *proljet* ženskoga roda, danas nama pjesničke, koja se može naći u istoj pripovijetki:

*Rascvjetala se proljet, vjerenica sunca,
a na ledini omedjenoj gordom hrastovom
šumom udarili cigani šatore.* (134)

Drugi je zgodan primjer četiri stoljeća stariji – iz *Judite* Marka Marulića, nastale 1501., objavljene 1521.:

*gredihu šarani, kako premaliti
široke trzani gdi su svaki cviti;
[za vojsku pješaka],*

što je Marko Grčić preveo ovako:

*Idahu šareni, kao na proljeće
Široka tratina gdje je svakojako cvijeće;*

Marko Marulić, *Judita*, prijevod i komentar Marko Grčić, Zagreb, 1983., 24. i 25.

U Akademijinu rječniku imamo prilog *jeseni*, u članku *jesen*. Zanimljiv je ovaj komentar u vezi s primjerima tamo dani: da “vrjeme kad što biva naznačuje se genitivom *jeseni* i instrumentalom, i nekijem prijedlozima (*u jesen, u jeseni, o jeseni* itd., vidi napose kod svakoga pri-

jedloga); treba dodati da se u ovakovom značenju upotrebljava i loc. *jeseni* bez prijedloga (usporedi *leti. zimi*).” Tamo je zgođan primjer Nikole Nalješkovića (r. prije 1510., u. 1587.), što ga ovdje dajem kako je napisan u Starim piscima hrvatskima (knj. V., 1873.; Komedijska II., str. 205.-6., sh. 155.-160.; govori treća vila):

*Zimi, ljeti i jeseni,
a najliše u proljetje
ina misal nie meni
neg razliko brati cvietje,
ter od njega pak vidjet' je
urešena meni glava.*

Dakle, u rečenici su jedna priložna oznaka, u *proljetje*, i tri stara besprijedložna lokativa pretvorena u priloge.

Za prilog *jeseni* jedan je primjer dan u Benešićevu rječniku (sv. 4., 1986.; tamo znatno skraćeno, pa se i ne vidi sve bogatstvo izričaja, zato ovdje potpuniije):

Ali što je i proljeće naspram jeseni za ovakva pjesnika! Ta u jeseni čuješ istom čegrtaljke po vinogradima! Jeseni istom, kad se izor posprema, zaromoni mlinski breket po selskim vodenicama! Jeseni istom, kud se god po selu obazreš. svagdje puno tustih pura, gusaka, pataka itd. sve zgodna gradja za umotvore pjesničke! Vilim Korajac, Humoristička djela, Zagreb, 1918., 43. – Lov na – sjedečke; prije 1887.

Dakle u jednoj rečenici priložna oznaka u *jeseni*, a u sljedeće dvije priloge *jeseni*. Ne čini mi se da bi tu pisac, kao u kakvu nabranjanju, izostavio u.

Sličan je ovaj primjer:

U proljeće je zrak najkrepči iz jutra, ljeti u večer, jeseni poslie podne. Novi uzorlistar i kućni savjetnik, Zagreb, 1890.?, 209. – A. Lobmayer, Liečnik u kući.

I tu su i prilozi *ljeti, jeseni, zimi* i priložne oznake u *proljeće, iz jutra, u večer, poslie podne, u podne*.

I još je jedan primjer iz književnosti:

...a sastajale su se [prije suđenice] svakog sumraka, između obroka, jeseni i zimi, uvijek kod druge... Novak Simić, Braća i kumiri, Zagreb, 1955., 9.

U rječniku srpske akademije (VIII., Beograd 1973.) za *jeseni* dana su, uz dva srpska i dva hrvatska primjera, Đure Turrića, 1895. i Marijana Markovca, 1940.

O nastanku hrvatskih priloga mnogo je napisano u *Slavenskoj poredbenoj gramatici* Stjepana Ivšića (329.-342.). Sa suvremena nam stajališta tvorba priloga opisana je u *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku* Stjepana Babića, ²1991., 515.-523. Nešto malo podataka razbacano je na više mjesta u *Nacrtu hrvatske slovnice I* Blaža Jurišića, Zagreb 1992. (pretisak izdanja iz 1944.). Dosta je primjera i u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika I.-IV.* Petra Skoka, Zagreb 1971.-74., i, naravno, na odgovarajućim mjestima u povijesnom hrvatskom *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1881.-1976.

Eto, dok su nam prilozi *zimi* i *ljeti* zaista česti, odgovarajući *proljetje* (i drugi) i *jeseni* veoma su rijetki. Kako se *proljetje*, za razliku od ostala tri, podosta razlikuje od svojega današnjega para, imenice *proljeće*, taj bi prilog očito mnogom govorniku i pisatelju bio neobičan. No prilog *jeseni* mogao bi i danas naći svoje neprijetno mjesto u životu jezika.

Alemko Gluhak